
Ю.М. Капіца

канд. юрид. наук,
директор Центру досліджень інтелектуальної власності
та трансферу технологій НАН України,
e-mail: kapitsa@nas.gov.ua

ОХОРОНА АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА НАУКОВІ ЖУРНАЛИ ТА МОНОГРАФІЇ У ЦИФРОВОМУ ВИГЛЯДІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИМИ КОРИСТУВАЧАМИ

<https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.372.039>

Розглянуто авторсько-правові аспекти використання наукових журналів, монографій у цифровому вигляді користувачами в інших країнах, зокрема, використання авторсько-правового застереження, ліцензій вільного доступу, охорони авторського права у випадку розміщення журналів в іноземних наукометричних і реферативних базах даних, інших агрегаторах наукової інформації.

Ключові слова: авторське право, авторсько-правове застереження, ліцензія вільного доступу, користувач, науковий журнал, наукова монографія, цифровий вигляд, наукометрична база.

У зв'язку з опублікуванням наукових статей у паперовому вигляді з одночасним розміщенням цифрової копії твору у мережі Інтернет або у разі опублікування наукового журналу у мережі Інтернет постають питання особливостей охорони прав на такі твори в Україні та інших країнах, обсягу їхнього некомерційного та комерційного використання.

У статті висвітлено принципи авторсько-правової охорони вказаних творів у разі використання їх в Україні та за кордоном.

Наукові журнали, розміщені на веб-сайтах наукових установ в Україні. Відсутність чи наявність авторсько-правового застереження. Використання в Україні. Незалежно від посилання у статті чи науковому журналі на вимоги щодо охорони авторського права в Україні, відповідно до чинного законодавства за автором зберігаються особисті немайнові права. Автор може вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо; вимагати збе-

реження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора тощо (ст. 14 Закону України "Про авторське права і суміжні права", далі — Закон).

Також автор та / або особа, якій належать майнові авторські права, має:

- виключне право на використання твору;
- виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Виключне право автора (іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти: відтворення творів; публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічну демонстрацію і публічний показ; будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення; переклади творів; переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів; включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо; розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом тощо; подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором; імпорт примірників творів тощо (ст. 15 Закону).

Тобто навіть у випадку відкритого розміщення цифрового примірника твору у мережі Інтернет інші особи в Україні можуть використовувати такий твір лише у випадках вільного використання, передбачених ст. 21—25 Закону. Зокрема, вони можуть використовувати примірник статті, розміщений у цифровому вигляді на веб-сайті наукової установи-видавця, в особистих цілях або для кола сім'ї (ст. 25 Закону). Проте користувачі не мають права розміщувати твір без згоди особи, якій належать авторські майнові права, на інших сайтах у мережі Інтернет; здійснювати передрук статті та розповсюджувати її з комерційною або некомерційною метою тощо.

Водночас відсутність вказівки на особу (осіб), якій належать авторські майнові права на твір, може ускладнити легітимне використання твору. Значення відповідної інформації у знаку авторського права та контактних даних у статті або журналі уможливорює звернення осіб, охочих отримати ліцензію на використання твору з комерційною або некомерційною метою (наприклад здійснити його переклад і перевидання) — безпосередньо до осіб, яким належать відповідні майнові авторські права.

З урахуванням частих порушень авторського права, доцільним є наведення авторсько-правового застереження, що нагадує про відповідальність у разі нелегітимного використання твору. Форма такого застереження може мати різний вигляд та зміст, наприклад:

"Охороняється відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Договору використання об'єкта інтелектуальної власності (ВОІВ) про авторське право, інших міжнародних договорів, За-

кону України "Про авторське право і суміжні права". Використання дозволено у випадках вільного використання, визначених Законом України "Про авторське право і суміжні права".

Контакти стосовно надання ліцензій на використання статей: e-mail: __, тел. __."

Використання в інших країнах. У країнах — членах Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (більшість країн світу, включаючи США, держави — члени ЄС) відповідно до ст. 5 Конвенції користування правами на твори і їх здійснення не пов'язані з виконанням будь-яких формальностей. Автори літературних і художніх творів користуються виключним правом дозволяти відтворення цих творів будь-яким чином і в будь-якій формі (ст. 9), перекладати і дозволяти переклади (ст. 8) тощо.

Тобто навіть у випадку розміщення твору у цифровій формі у мережі Інтернет його використання в інших країнах — членах Конвенції без згоди автора можливо лише в обмежених випадках вільного використання (ст. 9, 10, 10bis Конвенції, положення національного законодавства).

Проте звичайним для користувачів з інших країн одночасно з публікацією твору є зазначення авторсько-правового застереження чи посилання на документ, який визначає умови використання розміщеного у мережі Інтернет твору. При цьому вказано, коли потрібно звернутись до видавництва з приводу отримання ліцензій на комерційне чи некомерційне використання творів і контактні дані.

Великі видавництва застосовують автоматизовану систему визначення розміру сплати за надання ліцензії. При цьому особа, яка бажає отримати ліцензію на некомерційне чи комерційне використання твору (вказане впливає на ціну ліцензії), у режимі онлайн визначає обсяг використання, аудиторію, мету та отримує потрібну інформацію. Види використання журналів видавництва *Springer Nature*, на які треба отримати дозвіл, наприклад, передбачають: використання у збірниках навчальних матеріалів для студентів; передрук у іншому журналі, здійснення фотографій, використання у презентаціях; розміщення на веб-сайті; використання у певному науковому проекті тощо. Для визначення умов надання ліцензії на використання певної статті *Springer Nature* використовує службу *Copyright Clearance Center's RightsLink* [1].

Наукові журнали, розміщені на веб-сайтах наукових установ в Україні. Використання за ліцензіями вільного доступу. До внесення змін до національного законодавства щодо можливості укладати договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в іншій, ніж письмова, формі — застосовування ліцензій вільного доступу в Україні, на наш погляд, є можливим для користувачів із іноземних країн із зазначенням у ліцензіях права країни, що застосовується.

Для користувачів з України застосування ліцензій є можливим у вигляді авторсько-правового застереження. Відповідні тексти авторсько-правових застережень та методичні рекомендації викладено у [2]. Так, за-

стосування ліцензій відкритого доступу для користувачів в Україні означатиме, що особа, яка має виключні майнові права на твір (наукова установа, автор), розглядає дії користувачів із використання творів у рамках ліцензії як правомірні та не буде застосовувати відносно них засоби захисту майнових прав, якщо використання твору здійснюється користувачами в межах ліцензії. Наприклад, якщо ліцензією визначено можливість розповсюдження та некомерційного використання твору, а користувач використовує такі твори з комерційною метою, особа, яка має авторське право, може застосувати всі передбачені законодавством засоби цивільно-правового, адміністративно-правового та кримінально-правового захисту майнових прав.

Суттєвим при цьому є вибір виду ліцензії. Доцільним є використання таких ліцензій *Creative Commons: Attribution-NonCommercial-NoDerivs* (Атрибуція (із зазначенням авторства) — Некомерційне використання — Без похідних творів; *CC BY-NC-ND*) та *Attribution-NoDerivs* (Атрибуція (із зазначення авторства) — Без похідних творів; *CC BY-ND*). Перша передбачає лише некомерційне використання твору, забороняючи використання твору як основи для похідного твору з подальшим розповсюдженням. Друга передбачає як комерційне, так і некомерційне використання твору, також забороняючи використання твору як основи для похідного твору з подальшим розповсюдженням.

Зауважимо, що для пострадянських країн слід обережно застосовувати ті види ліцензій, які дозволяють користувачам створювати на основі твору похідні твори та їх розповсюджувати. Так, для наукових творів надання дозволу необмеженому колу осіб на створення похідних творів означає, що автор дозволяє створювати статтю іншому фахівцю на основі своєї статті. При чому обсяг такого використання не обмежений, тобто 90 % такої похідної статті може бути текстом статті першого автора і лише 10 %, наприклад коментарі та зауваження, належатиме іншому автору. При цьому така перероблена стаття може розповсюджуватися вже під ім'ям нового автора із зазначенням, що вона зроблена на основі первинної статті або шляхом її переробки чи доповнення. Для монографії, написаної, наприклад, колективом із трьох авторів, це означає, що будь-яка інша особа може написати додатковий розділ ті поширювати монографію надалі вже за авторством чотирьох осіб, включаючи себе і вказавши, хто який розділ написав (Питання охорони авторського права, 2017).

Таким чином, застосовуючи ліцензії, які дозволяють створювати похідні твори (*CC BY*, *CC BY-SA*, *CC BY-NC*, *CC BY-NC-SA*), автори чи видавництва фактично надають користувачам право здійснювати описані вище дії.

Вказані випадки не поширені у США та країнах ЄС унаслідок розвинутої правосвідомості, суспільних традицій і високих вимог стосовно оригінальності творів літератури, науки, студентських робіт тощо. Ліцензії вільного доступу з наданням права створювати похідні твори мають значення

для укладання статей до Вікіпедії й аналогічних видань, для використання відкритого програмного забезпечення.

Наукові журнали, передані науковою установою для розміщення в іноземних базах даних періодичних видань. Таке передання має відбуватись за договором, де визначено умови використання журналів та охорони авторського права. При цьому можливим є випадок, коли метою діяльності бази даних є надання відкритого доступу до журналів на умовах певної ліцензії вільного доступу. Інший варіант — коли передбачено не вільний доступ до журналу, а поширення його за передплатою повністю чи у вигляді окремих статей зацікавленим користувачам із виплатою відповідної винагороди науковій установі, де створено видання.

Для першого випадку (вільний доступ) актуальним є визначення питання: чи містить договір із іноземною компанією положення, які обмежують права наукової установи розміщувати журнал в інших відкритих базах даних. За наявності такого обмеження треба вирішувати питання щодо надання науковій установі можливості розміщувати журнал на власному веб-сайті та, якщо цього вимагає національне законодавство, на веб-сайтах певних бібліотек.

Для другого випадку (доступ за передплатою), враховуючи комерційний характер використання журналу, необхідно з'ясувати аналогічні права наукової установи щодо розміщення журналу на власному веб-сайті та веб-сайтах певних бібліотек, а також права щодо власного комерційного використання журналу в Україні та за кордоном (продаж примірників журналу, продаж копій статей тощо).

Переклад та видання вітчизняних наукових журналів за кордоном. Умови перекладу наукового журналу, поширення перекладених іншими мовами та виданих за кордоном українських наукових журналів зазвичай детально визначено договорами між установами-видавцями в Україні та іноземними видавництвами.

При цьому треба звернути увагу на збереження права наукової установи з надання доступу онлайн та розповсюдження, у тому числі за кордоном, оригінальної версії журналу. Також варто зважати на можливі обмеження прав наукової установи дозволяти здійснення перекладу журналу або його статей та подальшого розповсюдження перекладів іншими іноземними видавництвами.

Провідні іноземні видавництва мають деталізовані правила використання авторами рукописів статей, статей після правок редакції та кінцевого варіанта виданої статті. Укладаючи договір з іноземним видавництвом, потрібно звернути увагу та за необхідності визначити у договорі:

- права іноземного видавництва;
- права наукової установи;
- права автора (умови персонального використання рукопису, опублікованої статті; внутрішнє використання в установі, де працює автор; умови поширення в наукових цілях).

Наприклад, відповідну практику видавництва *Elsevier* викладено на спеціальній сторінці видавництва [3].

Укладання договорів з користувачами наукових журналів, монографій, опублікованих у цифровому вигляді. Використання цифрових примірників журналів або статей із некомерційною або комерційною метою користувачами з іншою метою, ніж випадки вільного використання, визначені ст. 21—25 Закону, а також у випадках інших, ніж визначених певними типом ліцензії вільного доступу¹, потребує укладання договорів із користувачами щодо надання ліцензії на використання відповідного цифрового примірника статті, журналу або монографії.

Зокрема, у разі оформлення *передплати на журнал* у цифровій формі бібліотекою або продажу певного номера (номерів) журналу мають бути чітко визначені положення щодо можливості використання журналу безпосередньо для читачів бібліотеки або у захищених мережах електронного доступу бібліотеки, і без можливості розміщувати журнал на сайті бібліотеки або іншої організації для загального відкритого доступу. Також читачам, які мають доступ до цифрової копії журналу, відповідно до внутрішніх правил бібліотеки має бути дозволено використання цифрової копії (або роздрукованого екземпляру) лише для власних потреб.

За передплати журналу у цифровій формі закладом вищої освіти або іншою організацією доступ до такого журналу повинні мати лише особи, безпосередньо афілійовані з цією організацією (працівники, викладачі, студенти), у режимі захищеного внутрішнього електронного доступу з дозволом на використання лише для власних потреб.

У випадку продажу цифрових примірників статті чи номера журналу окремим особам треба з'ясувати мету використання, що впливає на вартість надання послуги та необхідність укладання договору. Якщо покупець передбачає використовувати цифровий примірник статті чи номера журналу для комерційних потреб, то у договорі мають бути визначені конкретні способи використання твору.

У разі продажу цифрового примірника монографії чи окремих розділів монографії, журналу або окремих статей для власного використання у договорі треба зазначити обмеження на подальше розповсюдження цифрового примірника, його розміщення для загального відома тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. RightsLink for Permissions. Automate Permissions and Reprints Requests from Your Website. URL: <http://www.copyright.com/rightsholders/rightslink-permissions> (дата звернення: 15.08.2018).

¹ Рекомендації щодо застосування ліцензій відкритого доступу при розміщенні матеріалів наукових журналів та збірників наукових праць в електронному середовищі, направлені листом ЦДІВТТ НАН України від 15.01.2018№ 2/2018. URL: http://www.ipr.nas.gov.ua/?page_id=944

2. Питання охорони авторського права у наукових виданнях: методичні рекомендації / Ю.М. Капіца, К.С. Шахбазян, Д.С. Махновський, О.Г. Вакаренко, А.І. Радченко, З.А. Болкотун. Київ: Акадеперіодика, 2017. 110 с.
3. Sharing and promoting your article. Elsevier. URL: <https://www.elsevier.com/authors/journal-authors/submit-your-paper/sharing-and-promoting-your-article> (дата звернення: 15.08.2018).

REFERENCES

1. RightsLink for Permissions. Automate Permissions and Reprints Requests from Your Website. URL: <http://www.copyright.com/rightsholders/rightslink-permissions>
2. Kapitsa Yu.M., Shahbazyan K.S., Makhnovsky D.S., Vakarenko O.G., Radchenko A.I., Boltotun Z.A. (2017). The issue of copyright protection in scientific publications: methodical recommendations. Kyiv: Academiperiodyka [in Ukrainian].
3. Sharing and promoting your article. Elsevier. URL: <https://www.elsevier.com/authors/journal-authors/submit-your-paper/sharing-and-promoting-your-article>

Yu.M. Kapitsa, PhD,

Center for Research of Intellectual Property
and Technology Transfer of the NAS of Ukraine

PROTECTION OF COPYRIGHT ON SCIENTIFIC JOURNALS AND MONOGRAPHS IN DIGITAL FORM BY USERS IN THE FOREIGN COUNTRIES

The copyright aspects of the use of scientific journals, monographs published in digital form by users in foreign countries are considered, in particular, the use of copyright note, free access licenses, protection of copyright under transfer of a journal to foreign databases, etc.

Keywords: copyright, copyright law, license for free access, user, scientific journal, scientific monograph, digital view, science-based database.